

LJUBIŠA GRLIĆ

ENCIKLOPEDIJA
SAMIKALOG
JESTIVOG
BILJAOG

A

AUGUST CESAREC ZAGREB

ENCIKLOPEDIJA SAMONIKLOG JESTIVOG BILJA

Copyright © 1985 by Ljubiša Grlić

Izdavač: ITRO August Cesarec, OOUR Izdavačka djelatnost,
Zagreb, Prilaz JA 57

Za izdavača: Dragan Milković

Glavni urednik: Zdravko Židovec

Urednik: Bože Čović

Recenzenti: prof. dr Zvonimir Devidé i prof. dr Mirko Filajdić

Fotografije: dr Ljubiša Grlić i mr Stipe Hećimović (4 snimke označene S.H.)

Crteži: Nela Krstić

Korektori: Vesna Magjer i Marilka Krajnović

Vanjska oprema: Nenad Dogan

Tehnički urednik: Franjo Profeta

LJUBIŠA GRLIĆ

ENCIKLOPEDIJA
SAMONIKLOG
JESTIVOVOG
BILJA

AUGUST ČESAREC ZAGREB

1986

PREDGOVOR

U posljednje vrijeme povećava se interes za jestive biljke koje slobodno rastu u prirodi. Spoznaja da živimo u sve zagađenijem i zatrovanijem svijetu mijenja neke ustaljene pristupe prehrani i postepeno nas orijentira prema zdravoj prirodnoj biljnoj hrani, kojom naše jelovnike možemo i osvježiti i obogatiti. Sve više maha uzimaju pokreti koji teže približiti suvremenog čovjeka prirodi, a širi se i vegetarijanstvo, koje će u bogatstvu naše flore naći velike mogućnosti za ostvarenje svojih ideja. Osim toga, sadašnje naše teškoće i sniženi standard života upućuju nas na prirodu, na neiscrpe i besplatne izvore biljne hrane. Napokon, neizvjesnost življenja u današnjem nemirnom svijetu, a i strah od izbijanja rata, navode nas da razmislimo o rezervnoj hrani, koja bi nam olakšala preživljavanje u svim okolnostima što bi nas mogle zadesiti.

Rezultate prvih istraživanja vitaminske vrijednosti 75 vrsta naših divljih jestivih biljaka objavio sam još 1952–54, a pokušaji sistematizacije takvog bilja datiraju od 1954–56, kada su izašle moje prve knjige s tog područja. U njima sam nastojao skrenuti pažnju na obilje novih, do tada kod nas nepoznatih izvora zdrave i ukusne hrane, što ih nalazimo u bogatoj i raznolikoj flori naše zemlje. Slijedila su mnoga istraživanja i publikacije naših vojnih stručnjaka, tako da o samoniklom jestivom bilju danas postoji već prilično opsežna domaća literatura.

Za više od 30 godina bavljenja tim područjem prikupio sam obilnu gradu. Uz terenska i laboratorijska istraživanja, anketiranja te organoleptičke i kulinarske eksperimente, snimio sam više od 3000 fotografija jestivih biljaka na njihovim prirodnim staništima, a skupio sam i mnoštvo podataka proučavanjem strane i domaće literature. Smatrao sam korisnim srediti sav taj materijal, sažeti ga i objaviti u obliku popularnog, bogato ilustriranog priručnika. Budući da je moja knjiga *Samoniklo jestivo bilje* (1980) već duže vrijeme rasprodana, a kako se zanimanje za djelo takva sadržaja ne smanjuje, prihvatio sam se pripremanja ovog izdanja. Svjestan sam da naslov »Enciklopedija« obavezuje i da pretpostavlja što potpunije, sistematski i pregledno obrađeno gradivo, u kojem će čitalac brzo i jednostavno doći do željenih informacija. U ovu knjigu, za razliku od prethodne, nisam uvrstio jestive gljive, jer su posljednjih godina kod nas objavljeni specijalizirani gljivarski priručnici. Ipak, ova je knjiga sadržajem opsežnija, već i zato što je sistematski dio proširen sa 140 novih, kod nas dosad neopisanih jestivih vrsta. Tako je ovdje u zasebnim člancima obrađeno ukupno 409 biljnih vrsta, a uz to je veći broj jestivih biljaka uzgredno opisan u člancima o njima srodnim vrstama. Tekstovi o ranije uvrštenim biljkama za ovu su enciklope-

diju temeljito revidirani, prošireni i dopunjeni. Sistematski dio knjige ilustriran je sa 490 odabranih fotografija, od kojih su više od polovice nove, ranije neobjavljene. Znatno je proširen i uvodni, opći dio, u koji su ušla neka nova poglavlja.

Biljke su i u ovoj knjizi obrađene po botaničkom sistemu, tako da je kao temeljna taksonomska kategorija uzeta biljna vrsta, a kao viša kategorija porodica. Tamo gdje su uvrštene po dvije ili više vrsta iz jedne porodice, iznijeta su i neka karakteristična obilježja te porodice. Pri morfološkom opisivanju i izlaganju ostalih podataka držao sam se za sve biljke istog redoslijeda, pa će čitaoci, nadam se, lako naći podatke koji ih budu zanimali. Novost je da su sve uvrštene biljke po značenju razvrstane u tri skupine (A, B i C), što će omogućiti lakše odabiranje.

U ovo izdanje uveden je i ilustrirani *Rječnik stručnih pojmova*, koji će čitaocima s nedovoljno stručnog znanja olakšati snalaženje u priručniku. *Kalendar-branja* donosi pregled dostupnosti jestivih vrsta u pojedinim mjesecima. Indeksi botaničkih i narodnih naziva na kraju knjige također će omogućiti brzo pronalaženje podataka o pojedinim biljnim vrstama.

U odnosu na prethodnu knjigu iz 1980, smatrao sam korisnim ovdje unijeti i neke nomenklaturne izmjene. Čitalac će možda najprije zapaziti promjene u narodnim nazivima biljnih porodica, jer sam umjesto kod nas tradicionalnih imena uvrstio takva koja (analogno znanstvenom nazivlju) imaju drugačije nastavke od naziva odgovarajućih rodova (npr. ružovke umjesto ruže). Vjerujem da su takva imena logičnija i ispravnija, jer laika može zbuniti ako jagodu ubrojimo u ruže, hrast u bukve (mjesto u bukovke), jelu u borove (mjesto borovke). Takvo nazivlje već su primijenili neki naši autori, a u Sloveniji je uvedeno i u standardne botaničke priručnike.

Ugodna mi je dužnost spomenuti stručnjake koji su mi nesebično pomagali i svojim doprinosom i suradnjom obogatili ovu knjigu. Botaničari mr Stipe Hećimović i prof. Dragomir Brkić pružili su mi veliku pomoć pri otkrivanju, determiniranju i snimanju nekih biljnih vrsta. Mr Hećimović ustupio mi je i nekoliko kvalitetnih vlastitih snimaka. Prof. dr. Takano bu Itai, prof. dr. Vladimir Devidé i gospoda Yasuyo Hondo snabdjeli su me nizom zanimljivih podataka o upotrebi pojedinih biljaka u Japanu, a dr. Charles C. Fulton o njihovoj upotrebi u SAD. Osobito ističem dragocjen doprinos akademika prof. dr. Vande Kochansky-Devidé, koja je pažljivo pročitala rukopis i sugerirala mi mnoge korisne dopune i izmjene. Vrijedna zapažanja, primjedbe i savjete dali su mi recenzenti, profesori dr. Zvonimir Devidé i dr. Mirko Filajdić. Velik je doprinos i Nele Krstić koja je izradila odlične crteže. Svima njima i ovdje srdačno zahvaljujem.

I mnogim čitaocima mojih prethodnih knjiga zahvalan sam na upućenim prijedlozima. Sigurno je da djelo ovakve vrste ne može biti bez nedostataka, pa će mi i ubuduće svaka objektivna primjedba dobro doći.

SADRŽAJ

I OPĆI DIO

Rasprostranjenost i značenje jestivog raslinja	11
Prednosti biljne hrane iz prirode	12
Čuvajmo prirodu	14
Upoznavanje jestivog raslinja	15
Podjela samoniklog jestivog bilja	15
Zeleno divlje povrće	16
Proklijale sjemenke	20
Jestivi cvjetovi	21
Korjenasto povrće	21
Divlji plodovi	21
Biljke krušarice i brašna	23
Začinsko bilje	24
Čajno bilje	25
Zamjene za kavu	26
Otrovno bilje	26

II SISTEMATSKI PREGLED BILJNIH VRSTA

Papratnjače (<i>Pteridophyta</i>)	31
Golosjemenjače (<i>Gymnospermae</i>)	37
Jednosupnice (<i>Monocotyledones</i>)	43
Dvosupnice (<i>Dicotyledones</i>)	78

III RJEČNIK STRUČNIH POJMOVA 339

IV KALENDAR BRANJA

Zeleno povrće	353
Korjenasto povrće	359
Plodovi	362

LITERATURA 364

KAZALO

Botanički nazivi	367
Narodni nazivi	372